

בענין האמירה של קידושין

אברהם גארדימער

כתבו התוס' (קידושין ה: ד"ה הא נתן הוא ואמרה היא): מה שלא הזכיר כלל נתנה היא ואמר הוא משום דלא פסיקא ליה דפעמים מקודשת באדם חשוב כדאמר לקמן (דף ז.ז.). עכ"ל. והכי פסק נמי הרא"ש (שם א:א).

מיהו, פליג עלייהו הרשב"א (שם ד"ה אבל נתן הוא), וז"ל: דהא דאמרינן לקמן דבאדם חשוב מקודשת היינו דוקא בשחזר הוא ואמר לה התקדשי לי בהנאה זו שאני מקבל ממך מתנה זו.

מסתברא טובא שי' הרשב"א, דאי לא פירט האיש ולא כיון הוא לקדשה ע"י הנאת האשה בקבלתו, בענין שהוא אדם חשוב, האיך חשיבא הנאה זו כסף הקידושין? ונ"ל חידוש בשי' התוס' והרא"ש, שכיון שיש כאן מעשה קידושין, דהיינו קבלת הנאה בידי האשה מן האיש במסגרת של קידושין, מעשה הקידושין עצמו מהווה חלות אישות, הגם שהאיש לא כיון לאותו מעשה קידושין (של קבלת הנאה ע"י נתינה לאדם חשוב) בפרט. כלומר, דס"ל לתוס' ולהרא"ש שקבעה תורה שקידושין חלין בשביל **האיש המקדש** (דהיינו שיש על האיש שם מיוחד של **איש המקדש**, כמבואר לקמן), **ומעשה קידושין גופי' מהווה את האישות** - בניגוד לשי' הרשב"א, דס"ל כפשטות הדבר שקידושין חלין ביסוד ע"י האיש, שמשתמש האיש במעשה הקידושין **כאמצעי** כדי לקדש את האשה, ולהכי אי לא כיון בפרט למעשה קידושין של קבלת הנאה ע"י נתינה לאדם חשוב, ס"ל דאין כאן קידושין. ס"ל לתוס' ולהרא"ש שקביעת קידושין היא בעיקר דבר טכני, שמתממשת כשיש חלות שם איש המקדש ומעשה קידושין, ומעשה הקידושין משתייך וקובע קידושין בשביל מי שיש עליו שם איש המקדש - אולם ס"ל להרשב"א שקביעת קידושין היא דבר אישי, שהאיש מתקשר עם האשה דרך מעשה הקידושין.

ע"ע בגמ' (ו.): אמר רב יהודה אמר שמואל כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסק עמהם; עכ"ל. ע"ש ברש"י ד"ה לא יהא לו עסק עמהן: להיות דין בדבר שמא יתיר איסור ערוה וזהו עיוות שאינו יכול לתקן. עכ"ל. מיהו, עי' בתוס' שם ד"ה לא יהא לו עסק עמהן: פי' בקונטרס לא יהא דין בדבר... והר"ר עזריאל פי' שלא ידבר עם הנשים על עסקי קידושין לקדשם שפעמים שתהא מקודשת באמירתם או בנתינתם ולא יבין. ע"כ. זה לכאורה תמוה, דהיאך יחולו קידושין בין האיש לאשה בלי ידיעתם? אלא צ"ל ע"פ הנתב' בשי' תוס' והרא"ש, דכיון דשפיר אית הכא שם איש המקדש ומעשה קידושין, חלין הקידושין בשבילו, אפי' בלי כוונה לחלות פרטית זו.

עי' בתוס' הרא"ש (שם ה:): ד"ה הא נתן הוא ואמרה היא לא הוו קידושין: דכי יקח משמע שעל ידי דיבור ונתינתו לוקחה כאדם הלוקח מקח שקוצץ דמים ונותנם; ע"כ. דברי הרא"ש צ"ב, דהא כתב נמי (בפסקיו על קידושין [א:א]): והא דפשיטא ליה לרבתינו ז"ל לפרש דבנתנה היא ואמר הוא אינה מקודשת. משום דעיקר הקיחה היינו נתינת הכסף ובעינן כי יקח איש. ע"כ. הרי ס"ל להרא"ש דאין האמירה של קידושין חלק עיקרי ממעשה הקידושין, וא"ה צריכין אנו להבין את תפקיד האמירה לשיטתו.

ולכא למימר דס"ל להרא"ש דהאמירה הוי בירור של מעשה הקידושין, דהיינו שהאמירה מבררת שנתינת וקבלת הכסף הן לשם קידושין ולא לשם דבר אחר, דא"כ הוה ס"ל דבנתן הוא ואמרה היא יש כאן ספק קידושין מדאורייתא, כשי' הרמב"ם (הל' אישות ג:ב), שכתב הרמב"ם "מקודשת מספק" והשמיט את בטוי הגמ' (קידושין ה:): "חיישין **מדרבנן**", כפי שביאר הר"ן (שם א: בדהרי"ף ד"ה תנו רבנן) בשי' הרמב"ם. מיהו, נקט הרא"ש (שם) "חיישין מדרבנן", כדברי הגמ'. להכי צ"ל דס"ל להרא"ש דאמירה ע"י האיש הויא לעיכובא מה"ת, כמו שכתב הר"ן שם בשי' הרי"ף; וע"כ לא מסתברא דס"ל להרא"ש דהאמירה הויא בירור של מעשה הקידושין, דאי ס"ל הכי, אמאי לא נקט דנתן הוא ואמרה היא הויא ספיקא מדאורייתא, שהרי לא ברירא ולא פשיטא כלל דלא מהניא בכה"ג אמירה של האשה.

אולם נ"ל דס"ל להרא"ש דאמירה של קידושין קובעת על האיש שם מיוחד של איש המקדש, שגזרה תורה שמעשה הקידושין מהווה חלות קידושין בשבילו. הנה עי' לקמן בגמ' (ז.): הילך מנה והתקדשי לפלוני מקודשת מדין עבד כנעני; עכ"ל. פי' רש"י שם ד"ה הילך מנה והתקדשי לפלוני: והוא שלוחו אלא שמקדשה משלו. עכ"ל. מיהו, כתב הרא"ש (שם א:ו): ועשאו פלוני שליח אלא שנותן המנה משלו או כשלא עשאו שליח ואמר המקדש הרי את מקודשת לי במנה שנתן ליך פלוני מקודשת; ע"כ. איכא לאקשווי בענין שלא עשאו שליח, שהרי הכסף ניתן ע"י מישהו אחר ולא ע"י המקדש, ולכאורה אין זה כי יקח, דהא בעינן אמירה ונתינה ע"י המקדש, והנתינה כאן היא ע"י מישהו אחר שאינו שליח של המקדש. וליכא למימר דחשיבא הנתינה נתינת המקדש ע"י זכי', דהא מהניא זכי' להוות חלות קנין וחלות בעלות, ולא מהניא להוות מעשה, דנימא דחשיבא כאילו הנזדכה עשה את מעשה הנתינה, דלזה בעינן שליחות. ויש להקשות עוד על דברי הרא"ש, שהרי נתינת הכסף כבר היתה ונגמרה קודם אמירתו הרי את מקודשת וכו', וא"כ היאך מקדשה עכשיו באמירתו, שאין אמירתו בשעת מעשה הקידושין? (ולא משמע בדברי הרא"ש שהאמירה צריכה להיות תיכף אחר נתינת הכסף בענין זה.) הדבר צ"ב.

מיהו, כולא אתי שפיר לשי' הרא"ש כפי הנתב' לעיל, שאמירת המקדש עכשיו קובעת עליו שם של איש המקדש, ובזה ממילא משתייך לו מעשה הקידושין, אפי' עשאו כבר מישהו אחר, וע"י מעשה הקידושין גופי' חלין קידושין בשבילו בינו ובין האשה.

איתא בסוגיין (קידושין ו:): ת"ר הרי את אשתי הרי את ארוסתי הרי את קנויה לי מקודשת הרי את שלי הרי את ברשותי הרי את זקוקה לי מקודשת... איבעיא להו מיוחדת לי מהו מיועדת לי מהו עזרתי מהו נגדתי מהו עצרתי מהו צלעתי מהו סגורתי מהו תחתי מהו תפושתי מהו... במאי עסקין אילימא בשאין מדבר עמה על עסקי גיטה וקידושיה מנא ידעה מאי קאמר לה... ע"כ. פי' הרשב"א (שם ד"ה במאי עסקין, וכן הביא בשם רש"י לפי גרסתו) דמייירי הגמ' הכא בכל לישני דקידושין, אפי' בששה הלשונות דקאמרא הגמ' דודאי מהנו ("הרי את קנויה לי" וכו'), דהיכא דאין עסוקין באותו ענין אי אמר לה בלישנא דלא ידעה אינה מקודשת". מיהו, פסק הרא"ש (שם א:ב) גבי ששה הלשונות דקאמרא הגמ' דודאי מהנו שמקודשת אפי' אין עסוקין באותו ענין: "אבל הני לישני דברירי לן דהוו לשון קידושין לאו כל כמיניה למימר לא הוי ידענא דהוו לשון קידושין וכל אלו הספיקות כשהיה מדבר עמה על עסקי קידושין ואם לאו אין בהן ממש". וכן פסק הרמב"ם (הל' אישות ג:ז), וז"ה שי' בעל העיטור (הובאה ברשב"א שם).

טענת הרשב"א לכאורה צודקת, שהרי האיך מתקדשת אם אינה מבינה שלשון האיש (כגון הרי את זקוקה לי וכד') הוא לשון קידושין? הגם דודאי רוצה היא להתקדש לו, שאין אשה מתקדשת אלא לדעתה (קידושין ב:), האיך חלין הקידושין אם אינה מבינה שהאיש עתה מקדשה? אמאי כתב הרא"ש "לאו כמיניה למימר לא הוי ידענא דהוו לשון קידושין"?

אולם נ"ל ע"פ הנתב', דכיון דס"ל להרא"ש דאמירתו של האיש קובעת עליו את שם של איש המקדש, וכל חלות הקידושין היא מחמת מעשה הקידושין גופי', ה"נ לא איכפת לן אם אין האשה יודעת את פירוש האמירה, שהרי כל תפקיד האמירה הוא לקבוע על האיש את שם איש המקדש, וכיון שרוצה היא להתקדש לו, כדנתב', שפיר חלין הקידושין מחמת מעשה הקידושין. להרא"ש, כל הסוגיא של אמירה עוסקת בקביעת שם איש המקדש עליו. מיהו, ס"ל להרשב"א דאמירה הויא דין במעשה הקידושין, שהאיש מתקשר עם האשה ע"י מעשה הקידושין, ולהכי ודאי צריכה היא להבין את אמירתו.

איתא בגמרא (ו:): אמר אביי המקדש במלוה אינה מקודשת בהנאת מלוה מקודשת... האי הנאת מלוה היכי דמי... לא צריכא דארווח לה זימנא. עכ"ל. פרש"י ד"ה לא צריכא דארווח לה זמן: הלואתו ואמר לה התקדשי בהנאה זו שאת היית נותנת פרוטה לאדם שיפייסני על כך או לי... וכ"ש אם מחל לה כל המלוה ואמר לה התקדשי לי בהנאת מחילה זו דהשתא הוא דקא יתיב לה הך פרוטה דהנאת מלוה... ע"כ. ופי' ר"ת בגוונא אחרינא (שם ד"ה דארווח לה זימנא): דאירי הכא שהיתה חייבת מעות לאדם אחר והגיע זמנו לפרוע ובא זה ונותן למלוה פרוטה לארווחי לה זימנא וקידשה באותה הנאה. ע"כ.

מיהו, כתב הרמב"ם (הל' אישות ה:טו): המקדש בהנאת מלוה הרי זו מקודשת. כיצד כגון שהלוה אותה **עתה** מאתים זוז ואמר לה הרי את מקודשת לי בהנאת זמן שארויח לך במלוה זו שתהיה בידך כך וכך יום ואיני תובע ממך עד זמן פלוני הרי זו מקודשת. שהרי יש לה הנאה מעתה להשתמש במלוה זו עד סוף זמן שקבע. ע"כ. איכא לאקשוויי אמאי בעי הרמב"ם הלוואה חדשה ולא פי' כרש"י ור"ת שהאריך האישי את זמן תביעת הלוואה קודמת.

ונ"ל דס"ל להרמב"ם שהארכת זמן התביעה לבד אינו **קנין פוזיטיבי**, הגם ששווה כסף, שהרי אין האשה מרוויחה בעצם בזה, אלא הריהו דומה למניעת הפסד. לכן פי' הרמב"ם שהאיש נותן לה עתה הלוואה חדשה עם הארכת זמן התביעה, שע"י זה באה לה הנאה פוזיטיבית. ומה"ט נמי לא כתב הרמב"ם כרש"י, "וכ"ש אם מחל לה כל המלוה ואמר לה התקדשי לי בהנאת מחילה זו", שהרי אין זה קנין פוזיטיבי.

וה"נ גבי המקדש בכסף על מנת להחזיר (גמ' שם), דפי' רוב ראשונים (תוס' שם ד"ה לבר מאשה, רשב"א שם ד"ה אלא אמר רב אשי, ריטב"א שם ד"ה הכי גרסינן, רא"ש שם א:ו, ועוד) דאע"ג דקני מדאורייתא, גזרו חכמים שאינה מקודשת משום דדמיה לחליפין, "שדרך העולם להחזיר חליפין והני כעין חליפין דמי ואתי למימר אשה נקנית בחליפין הלכך אפקעינהו רבנן לקידושין מינה..." (תוס' שם) מיהו, כתב הרמב"ם (הל' אישות ה:כד): האומר לאשה הרי את מקודשת לי בדינר זה על מנת שתחזירהו לי אינה מקודשת... הרי לא נהנית ולא הגיע לידה כלום. עכ"ל.

פשיטא דפליגי הרמב"ם ורוב ראשונים כאן כפי הנתב' לעיל: לרוב ראשונים, שפיר אית הכא קידושין, דהא קניא איהי כספא דקידושי קנין גמור. להרמב"ם, לית הכא קידושין, דהא לא קניא איהי הנאה פוזיטיבית.

הובאה לעיל פסק הרמב"ם בענין נתן הוא ואמרה היא, שמקודשת מספק מדין תורה (הל' אישות ג:ב). שי' הרמב"ם ביסוד דין האמירה של קידושין צ"ב, שהרי פליג הרמב"ם אשי' הרשב"א ואשי' הרא"ש, דס"ל לתרווייהו דאמירה ע"י האשה לא מהניא מדאורייתא, או משום דהויא אמירה חלק דעצם מעשה הקידושין (שי' הרשב"א) או משום דע"י אמירה, קובע האיש על עצמו שם של איש המקדש (שי' הרא"ש). והי' נל"ב דס"ל להרמב"ם דאמירה הויא דין בירור, שהאיש מברר ומודיע לאשה בפירוש שכן הוא מקדשה ואיך הוא מקדשה, ולהכי שפיר איכא לאסתפוקי אי מהניא מדאורייתא אמירה דאיתתא, דהא אין אמירה אלא לברורי. מיהו, קשה מאוד לומר כזה, שהרי הרמב"ם פסק כהרא"ש בענין לשונות של קידושין (הל' אישות ג:ז), שאמירת הרי את ברשותי הרי את זקוקה לי וכו' מהניא אפי' אינו מדבר עמה על עסקי גיטה וקידושיה, הגם שלכאורה יכולה האשה לטעון שלא הבינה. להכי ליכא למימר דס"ל להרמב"ם דאמירה הויא דין של בירור.

הנה עי' ברמב"ם (שם הל' א והל' ד): כיצד האשה מתקדשת. אם בכסף הוא מקדש אין פחות מפרוטה כסף או שוה פרוטה. אומר לה הרי את מקודשת לי. או הרי את מאורסת לי. או הרי את לי לאשה **בזה**. ונותנו לה בפני עדים... ואם קידש בביאה אומר לה הרי את מקודשת לי או הרי את מאורסת לי או הרי את לי לאשה **בבעילה זו**... ע"כ. הרי פסק הרמב"ם שהאמירה נוגעת ל**חפצא דקידושין**, דהיינו הכסף או הביאה. (לא הזכיר הרמב"ם את מילת "בזה" בענין קידושי שטר [שם הל' ג], ולכאורה היינו משום דכיון דס"ל שבשטרא לא בעי אמירה אלא כתיבה של "הרי את מקודשת לי" בשטר עצמו, פשוט שהמילים "הרי את מקודשת לי" נוגעים לשטר שהם כתובים בו.) ונ"ל דס"ל להרמב"ם דאמירה קובעת על החפצא **חלות שם כסף קידושין או ביאת קידושין** (או שטר קידושין), כלומר שהכסף או הביאה וכו' מיוחד על פי דין לקידושי האיש והאשה ויש עליו חלות שם לזה, והיות החפצא דקידושין ביד האשה מפאת האיש מהווה את חלות הקידושין. אין קידושין חלין מחמת **מעשה** קידושין, אלא מחמת היות החפצא דקידושין אצל האשה מפאת האיש. משום דס"ל להרמב"ם דאמירה דקידושין מהווה חלות שם על החפצא, שהחפצא מיוחד על פי דין לקידושי האיש והאשה, פסק הרמב"ם שנתן הוא ואמרה היא הויא ספיקא דאורייתא,

דכיון דאין האשה מתקדשת אלא לדעתה ויש על החפצא חלות שם לקידושי שניהם, אפשר דאמירתה מהניא.

ונל"ב יתר בשי' הרמב"ם דדמי חפצא דקידושין לשטר קנין של כה"ת, שכמו ששטר קנין הוא חפצא של דעת המתחייב, כדפי' מרן הגר"ח הלוי זצ"ל בשי' הרמב"ם, ה"נ גבי חפצא דקידושין, דדעת האיש והאשה לקידושין נקבעו בו, וע"י דעת זו חלו עלי' שם ודין חפצא דקידושין.

ע"י בסה"מ: והמצוה הרי"ג היא שצונו לבעול בקידושין ולתת **דבר ביד האשה** או בשטר או בביאה. וזו היא מצות קידושין. ע"כ. הא ס"ל הרמב"ם דקידושין חלין בעצם לא ע"י **מעשה** הקידושין, אלא מחמת שביאה ושטר הם נתינת **דבר ביד האשה**, והיינו כדנתב', דהחפצא דקידושין ביד האשה, מן האיש, מהווה את חלות הקידושין. שי' הרמב"ם היא **שקידושין באין וחלין בעצם מן החפצא ולא מן המעשה**, והמעשה הוא רק מכשיר ומאפשר לחלות קידושין מן החפצא.

ונ' דמה"ט הביא הרמב"ם את דין שווי כסף קידושין כגוף ועיקר דין של קידושי כסף, בתחילת ביאורו שם (הל' אישות ג:א): כיצד האשה מתקדשת. אם בכסף הוא מקדש **אין פחות מפרוטה כסף או שוה פרוטה**. אומר לה הרי את מקודשת לי. או הרי את מאורסת לי. או הרי את לי לאשה בזה. ונותנו לה בפני עדים. ע"כ. הנה הרמב"ם לא הביא את דין שווי כסף קידושין כפרט נוסף אחר ביאורו את יסוד ענין קידושי כסף, אלא הביאו בתחילה כעיקר דין קידושי כסף, וזה משום שכל יסוד חלות קידושין היינו מטעם **החפצא** דקידושין. לכן ביאר הרמב"ם תחילה את החפצא דקידושי כסף, דהיינו שוה פרוטה כסף.

וה"ט נמי אמאי נקט הרמב"ם את לי שנא ד"דברים" ("ובאחד משלשה **דברים** האשה נקנית. בכסף או בשטר או בביאה" - הל' אישות א:ב) ולא ד"דרכים", שלא כפשטות הגמ' (קידושין ב:ג). שביארה את לש' המשנה ("האשה נקנית בשלש **דרכים**" - שם ב.) - וזה משום דס"ל להרמב"ם דיסוד קידושין הוא **הדברים**, **החפצים**, של קידושין, ולא הדרכים, שהם **המעשים**, של נתינת כסף או שטר וכו' לשם קידושין.

ע"פ זה מובנת שפיר שי' הרמב"ם בענין המקדש בהנאת מלוה, דבעי הנאה פוזיטיבית - והיינו משום דס"ל להרמב"ם דבעינן **חפצא** דקידושין, ורק הנאה פוזיטיבית חשיבא חפצא, ופשיטא דאין הארכת זמן פרעון לבד חשיבא חפצא, שהרי הארכת זמן פרעון היא באמת רק מניעת הפסד, אע"פ שהיתה האשה משלמת ש"פ להארכת זמן הלוואתה. חפצא דקידושין ודאי צ"ל דבר פוזיטיבי. משא"כ לרוב ראשונים, דס"ל דיסוד קידושין הוי **מעשה** הקידושין, שפיר מהניא הארכת זמן הלוואה, שהארכה זו ע"י האיש חשובה מעשה נתינה של ש"פ, וע"כ ודאי הוי מעשה קידושין.

וכן בענין המקדש בכסף על מנת להחזיר, נ' דפלוגתת הרמב"ם רוב ראשונים אי בעינן הנאה פוזיטיבית נוגעת כאן נמי ותליא אפלוגתתייהו גבי מעשה קידושין וחפצא דקידושין, הכל כפי הנתב'.

איתא בגמ' (שם ו:ז). מימרא דרבא, דקנו קידושי כסף מדין ערב (תן מנה לפלוני ואקדש אני לך), מדין עבד כנעני (הילך מנה והתקדשי לפלוני), ומדין שניהם, דהיינו מדין ערב ומדין עבד כנעני יחד (תן מנה לפלוני ואקדש אני לו). ואיתא התם לקמן (שם ז:): איתמר נמי משמיה דרבא וכן לענין ממונא. ע"כ. ופי' רוב ראשונים דקאמר רבא דמהנו בקנייני ממון הני תלת דרכי קנין (קנין מדין ערב, מדין עבד כנעני ומדין שניהם), כדברי רש"י שם (ד"ה וכן לענין ממונא).

מיהו, פסק הרמב"ם (הל' מכירה א:ו) שקנין ממון קונה רק מדין ערב. השמטתו של קנין ממון מדין עבד כנעני ומדין שניהם (ערב ועבד כנעני יחד) צ"ב.

ע"י ברמב"ם בהל' אישות (ה:כא), שפי' שקידושין מדין ערב קונין בתורת הנאה, שמקבלת האשה הנאה שנעשית רצונה. ונ' שהוא הדין ג"כ לענין קנין ממון, שהמוכר מקבל הנאה שנעשית רצונו, ועי"ז יש תורת מכירה רגילה. (הרבה ראשונים חולקים על הרמב"ם וס"ל דאין קידושין וקנין ממון מדין ערב קונין מטעם שהאשה והמוכר מקבלים הנאה, אלא מטעם דחשיב כאילו קיבלו את הממון שנתן האיש והקונה.) ויל"ב

בפשיטות דס"ל להרמב"ם שרק דין ערב (ולא דין עבד כנעני ולא דין שניהם) נוהג אצל קנין ממון מפני שבקנין מדין ערב לבד מקבל המוכר הנאה מהקונה, כמכירה רגילה. משא"כ בענין קנין מדין עבד כנעני ומדין שניהם.

ונל"ב יתר דפליגי הכא הרמב"ם ורוב ראשונים כפי פלוגתתייהו גבי קידושין. רוב ראשונים ס"ל דנתינת כסף קידושין הוי מעשה קנין, ולהכי שפיר פי' מימרא דרבא דוכן לענין ממונא כפשטי', דמיירי בקנין ממון מדין ערב, מדין עבד כנעני ומדין שניהם, שכמו שקונים כל ג' אופנים אלו אצל מעשה קנין של קידושין, ה"ה שקונים כל ג' אופנים אלו אצל מעשה קנין של ממון. כלומר, שהבינו אלו הראשונים שחידש רבא שכמו שבקידושין חשובים אלו ג' אופנים כמעשה קנין, כן לענין קנייני ממון. מיהו, פליג עלייהו הרמב"ם משום דס"ל דאין קידושין חלין מחמת **מעשה קנין**, אלא מחמת **חפצא**, שהיות החפצא דקידושין ביד האשה מהווה חלות קידושין; מטעם זה, ס"ל להרמב"ם שבעיקר אין לדמות קנייני ממון לקידושין, וליכא למילף קנייני ממון מקידושין, וקנין ממון מדין ערב לבד, שמקבל בו המוכר הנאה מהקונה כשאר קנייני ממון רגילים, קונה, משא"כ קנייני ממון מדין עבד כנעני וכו', שהם דברים חדשים ומשונים לגמרי וא"א למילפינהו מקידושין.

ע"ע ברמב"ם (שם ג:א-ה), שפירט שהאמירה של קידושין קודמת לנתינת הכסף ולביאה של קידושין: אומר לה הרי את מקודשת לי... בזה. ונותנו לה בפני עדים... הרי את מקודשת לי... בבעילה זו... ומתייחד עמה בפני שני עדים ובעלה. ע"כ. והיינו כדנתב' בשי' הרמב"ם, שתחילה צריך לקבוע חפצא דקידושין, ואח"כ נותנו ביד האשה. מיהו, נקט וביאר רש"י (קידושין ב. ד"ה בכסף ובשטר) כלש' הברייתא לקמן (ה:), שהאמירה של קידושין היא **אחר** הנתינה או הביאה: כיצד בכסף נותן לה כסף או שוה כסף ואומר לה הרי את מקודשת לי... ביאה בא עליה ואמר לה... ע"כ. ויש להקשות על שי' רש"י, שכיון שכבר נתן את הכסף או כבר בעל, היאך מהניא השתא האמירה, שהרי המעשה כבר נעשה ונגמרה?

וי"ל בשי' רש"י דס"ל שעצם חלות קידושין היינו **גמירת דעת הדדית** של האיש והאשה, ושגמירת דעת זו נקבעת ע"י האמירה. לש' רש"י, **האמירה היא עיקר מעשה הקידושין**, שהרי היא קובעת את החלות של גמירת דעת האיש והאשה לקידושין, אלא שחלות גמירת דעת זו מתאפשרת ע"פ דין רק ע"י מעשה נתינת כסף או שטר או מעשה ביאה לשם קידושין. כלומר, דס"ל לרש"י דנתינת כסף וכו' הוו **מכינים ומכשירים** לעצם הקידושין, שהוא חלות גמירת דעת מיוחדת. לכן כתב רש"י שהנתינה וכו' קודמים לאמירה. (ועי' ברש"י ז. ד"ה התם בהמה היא, שמוכחת בבירות דס"ל דהאמירה היא עיקר מעשה הקידושין.)

שי' רש"י שקידושין הם בעצם חלות גמירת דעת מוכחת מדבריו לקמן (ג.), דגריס "ואשה בפחות משוה פרוטה לא מקניא **נפשה**" (כגירסא דידן בגמ'), וביאר רש"י (שם): דגנאי הוא לה... ע"כ. מיהו, גריס ר"ת (תוס' שם. ד"ה ואשה) "ואשה בפחות משוה פרוטה לא מקניא", וביאר "דלא בקפידא תליא מילתא אלא ה"ט משום דגמר קיחה קיחה משדה עפרון דכתיב ביה כסף ובפחות משוה פרוטה לא מיקרי כסף". הרי ס"ל לרש"י שעיקר תפקיד האשה במעשה קידושין הוא ה**בעת דעת**, והיינו משום דס"ל דבעצם הוו קידושין חלות גמירת דעת. אולם ס"ל לר"ת דמעשה קידושין הוי בעצם מעשה קנין טכני, וחלין קידושין מחמת מעשה הקידושין **גופי'**.

כעין זה חולק הרשב"א על הראב"ד והרא"ש בענין ההיא איתתא דאמרה לגברא הב לי חד שוכא אמר לה אי יהיבנא לך מיקדשת לי אמרה ליה הבה מיהבה אמר רב חמא כל הבה מיהבה לאו כלום הוא (קידושין ט.). וכתב הרא"ש (שם א:ד): ויראה שאם אמר בשעה שנתן לה הרי את מקודשת לי וקבלה ממנו מקודשת וכן מצאתי בשם הראב"ד ז"ל. עכ"ל. חלק הרשב"א וכתב (שם ד"ה תגא דמלכא): כיון דאיהו בלשון שאלה קאמר לה אי יהיבנא לך מקודשת לי ואיהי לא אמרה לו אין אלא הבה גלה דעתה דלא בעיא בקידושין דא"כ לימא ליה אין אלא מתנה היא דקא בעיא מיניה והיינו דאמר כל הבה מיהבה לאו כלום הוא; ע"כ. הרי ס"ל להרשב"א שתפקיד האשה במעשה קידושין הוא ה**בעת דעת**, והראב"ד והרא"ש ס"ל

דלא בעינן ושחלין קידושין מחמת מעשה הקידושין גופי', כל דאמדינן דאית לה דעת לקידושין, אע"ג דלא גליא. (ועי' ברש"י שם ד"ה מיקדשת לי דמשמע כדברי הרשב"א, וא"ש.)

עי' לקמן בגמ' (ז-ח.), דפליגי רבה ורב יוסף בענין המקדש בשוה כסף אי צריכי שומא. דייק הר"ן (ג): בדפי הרי"ף ד"ה ודברים שצריכין שומא) דס"ל לרש"י (שם בגמ' ד"ה צריכי שומא) שכשצריכין שומא, השומא צ"ל קודם מעשה הקידושין ואם שמו אחר מעשה הקידושין, הקידושין לא חלין. ודייק הר"ן שם דס"ל להרמב"ם (הל' אישות ז:יח) שכשצריכין שומא ושמו אחר מעשה הקידושין, הקידושין חלין משעת שומא (ולא למפרע משעת מעשה הקידושין). לכאורה איכא לאקשווי אמאי ס"ל לרש"י דשומא בתר מעשה קידושין לא מעלה ולא מוריד, ואמאי ס"ל להרמב"ם דאין קידושין קודם שומא חלין למפרע משעת מעשה הקידושין, כשאר תנאי בקידושין.

מיהו, ליכא לאקשווי, שהרי אזלי רש"י והרמב"ם בשיטתייהו. כיון דס"ל לרש"י דמעשה נתינת כסף קידושין וכו' הוי מכין ומכשיר לגמירת דעת של האמירה, שהאמירה היא באמת עיקר מעשה הקידושין, אי לא שמו קודם האמירה, אין לו תקנה, שהרי נמצא שלא נתעוררה גמירת דעת בשעת נתינה כהכנה לאמירה. ומאיך גיסא לש' הרמב"ם, כיון דלא נקבע הדבר הניתן לקידושין כחפצא דקידושין בשעת נתינה, משום שאז הי' חסר שומא ולכן עדיין לא גמרה האשה אז דעתה שיהי' חפצא דקידושין, א"א שיחולו הקידושין למפרע; מיהו, עכשיו שהדבר הוא ביד האשה וחל עליו עתה בשעת שומא את דין חפצא דקידושין, חלין עכשיו הקידושין. ואתי שפיר טפי, דהא ליכא השתא בשעת שומא מעשה נתינת כסף קידושין, שהרי הנתינה כבר נעשה, ואעפ"כ חלין הקידושין השתא בשעת שומא, משום דס"ל להרמב"ם דאין קידושין חלין מחמת מעשה קידושין גופי' אלא מחמת היות חפצא דקידושין ביד האשה; להכי א"ש הכא טפי.

ונ"מ להלכתא בין כל הני שיטות לענין שמא שוה פרוטה במדי (קידושין יב.), דאיתא בגמ': אמר שמואל קידשה בתמרה אפילו עומד כור תמרים בדינר מקודשת חיישינן שמא שוה פרוטה במדי... פי' הרא"ש (שם סי' יז): חומרא דרבנן בעלמא הוא דמדאורייתא אין להקדש אלא מקומו ושעתו (ערכין כד.) וכן למקח וממכר; ע"כ. וכן משתמע מדברי הרמב"ן (קידושין שם ד"ה חיישינן). מיהו, פליגי רש"י (שם ד"ה הא בקידושי ודאי) ופי' דאית הכא ספיקא דאורייתא; וכ"כ הר"ן (שם ו. בדפי הרי"ף ד"ה וכתב הרמב"ן), והסביר: דכיון שהיא נתרצתה בהן ושויין פרוטה באי זה מקום אילו ידעו העדים שדרכה היא לתת פרוטה באותו דבר הוה ליה כאלו אמרה לדידי שוה לי; ע"כ. וא"ש כפי הנתב', דהא כיון דס"ל להרא"ש דיסוד קידושין הוי מעשה הקידושין, שהוא בתורת מעשה נתינה או הקנאה כמקח וממכר, דומה לשאר עניני מקח וממכר, ששווי ממון נקבע והולך אחר מקומו ושעתו. מיהו, כיון דס"ל לרש"י שקידושין הם בעצם חלות גמירת דעת, והכסף ניתן רק כדי לעורר את גמירת דעת זו, שפיר שייכא למימר לדידי שוה לי, דומיא לשי' רש"י בענין התקדשי לי במנה זו ונמצא חסר דינר (ח.), המבואר לעיל.

ועי' ברמב"ם (הל' אישות ד:יט): המקדש בפחות משוה פרוטה אינה מקודשת. קידשה באוכל או בכלי וכיוצא בו ששוה פחות מפרוטה הרי זו מקודשת בספק וצריכה גט מספק שמא דבר זה שוה פרוטה במקום אחר. הא למדת שכל המקדש בשוה כסף אם היה באותה המדינה שוה פרוטה הרי אלו קידושי ודאי ואם אינו שוה פרוטה הרי אלו קידושי ספק. יראה לי שאם קידש בתבשיל או בירק שאינו מתקיים וכיוצא בהם אם לא היו שוה פרוטה באותו המקום אינה מקודשת כלל שהרי דבר זה אינו מגיע למקום אחר עד שיפסד ויאבד ולא יהא שוה פרוטה ודבר זה של טעם הוא וראוי לסמוך עליו. עכ"ל. הרי ס"ל להרמב"ם דאע"ג דאין לשוה כסף שווי פעילי, שהרי למעשה אינו נמכר לפרוטה במקום זה, אם יש לו שווי מהותי, דהיינו שנמכר לפרוטה במקום אחר אבל במקום זה לא, ויכול להגיע למקום ששוה פרוטה, שע"י זה שווי המהותי קיים מפני ששייך למקום ששוה פרוטה, אז שפיר הוי חפצא דקידושין וחלין על ידו קידושין. (פליגי הרא"ש [קידושין א:יז] והרב המגיד [רמב"ם שם] אם חלין קידושי ודאי או קידושי ספק בענין שודאי שוה פרוטה במקום אחר.) הרמב"ם סובר שדומה לפרוטה או יותר הנעול לגמרי בקופסא, שאע"פ שאין לו שווי פעילי, שהרי אינו יכול להשתמש בו, יש לו שווי מהותי. וא"ש כפי הנתב' בשי'

הרמב"ם, דקידושין נתהווין ע"י חפצא דקידושין, והרי כל זמן שיש לשה פרוטה שווי מהותי, יכול להיות חפצא דקידושין.

ודוק דש"י ר"ת היינו כש"י הרא"ש, דמעשה קידושין גופי' מהווה חלות הקידושין (ועי' בקרבן נתנאל א: אות א), ודש"י רש"י דומה ביסודה לש"י הרשב"א (ועי' ברשב"א ו. ד"ה במאי עסקינן), שמעשה קידושין הוא דבר אישית, שהאיש מתקשר עם האשה ע"י אמצעי מעשה הקידושין, כלומר שבעיקר יש כאן חלות גמירת דעת. ועי' ברשב"א (שם ג. ד"ה למעוטי חליפין), שביאר את דין ואשה בפחות משה פרוטה לא מקניא (נפשה) כרש"י ולא כר"ת, ואתי שפיר לפי ביאורנו; ועי' לעיל דנתב' נמי דס"ל לרש"י ולרשב"א שתפקיד האשה במעשה קידושין הוא הבעת דעת.

הגם שרש"י והרשב"א סוברים שקידושין הן חלות גמירת דעת, חולקים הם בנוגע למהות הדבר. הרשב"א סובר שהאמירה והנתינה הם גוף מעשה הקידושין (עי' ברשב"א ה. ד"ה הא נתן הוא), משום ששיטתו היא שמהות מעשה קידושין היינו **קביעת והפיכת דעת האיש והאשה לחלות קידושין**. כלומר, שע"י האמירה נצגת ונערכת דעת האיש והאשה להתקדש, וע"י הנתינה נקבעת ונהפכת דעת זו לחלות קידושין. מיהו, כיון דס"ל לרש"י שהנתינה היא רק מכשרת ומאפשרת לאמירה, והאמירה לבדה היא מעשה הקידושין, שהוא הבעת דעת הדדית של האיש והאשה להתקדש, נמצא שש"י רש"י היא **שמהות מעשה קידושין היינו גמירת דעת גופה**.

בהכי אתיא שפיר מחל" רש"י ושאר ראשונים בענין התקדשי לי במנה זו ונמצא חסר דינר (ח.), שש"י רש"י היא שהאשה צריכה לחזור בו כדי למנוע חלות קידושין (עי' ברש"י שם ד"ה במנה זו), ופליגי שאר ראשונים (ע"ש ברמב"ן שם ד"ה התקדשי לי במנה זו, ברשב"א ד"ה השתא במנה סתם, בריטב"א ד"ה מיתיבי, ובר"ן ד. בדפי הרי"ף ד"ה אמר ר' אלעזר) וס"ל [Me1] דממילא בטלו הקידושין, דהא לא נתן מנה. וע"ש ברשב"א שהציע לש"י רש"י דשאני האי דינא מדין האומר התקדשי לי בשיראי שוה חמשין ואינו שוה חמשין דממילא בטלו הקידושין (שם ז:), "דשאני שיראי בדלא שוה דאי אפשר להוסיף בגופו, אבל מנה אם חסר דינר ראוי להוסיף בו ולהשלים עליו הדינר." ש"י רש"י צ"ב.

ונ"ל דאזיל רש"י בשיטתי', דכיון דס"ל דכל מהות מעשה קידושין היינו גמירת דעת, שפיר אית הכא תחילת חלות קידושין, שע"י נתינת הכסף, הגם שנמצא אח"כ חסר דינר, נתעוררה דעתן להתקדש במסגרת סידור קידושין, ודעת זו בסידור זה היא גופה מהות קידושין. (ואין כאן קידושי טעות אלא קידושין שלא נשלמו, ע"פ ביאור הרשב"א בשי" רש"י.) כיון שנתעוררה דעתן להתקדש במסגרת סידור קידושין, הותחלה חלות קידושין, ונצרכת חזרה כדי למנוע החלות, שהרי יש כאן ממהותו של מעשה קידושין לש"י רש"י. משא"כ לשאר ראשונים, דס"ל דאין גמירת דעת גופה מהות מעשה קידושין וע"כ לא נתקיים כאן מעשה קידושין, שהרי לא נתן מנה, בטלו הקידושין מעיקרא.

איתא בגמ' (שם יב:): ההוא גברא דקדיש בציפתא דאסא אמרו ליה והא לית בה ש"פ אמר להו תיקדוש בארבע זוזי דאית בה שקלתא ואישתיקא אמר רבא הוה שתיקתא דלאחר מתן מעות וכל שתיקתא דלאחר מתן מעות לאו כלום היא. ע"כ. ע"ש ברש"י (ד"ה הויה שתיקתא דלאחר מתן מעות) ובתוס' ר"י הזקן (ד"ה שתיקה דלאחר מתן מעות) שפי' שאינה מקודשת כיון שאין שתיקתה סימן שנתרצית לקידושין אלא הריהי סימן שלא איכפת לה להתקדש עתה בזה. הרי ס"ל לרש"י ולתוס' ר"י הזקן דשתיקתא דלאחר מתן מעות הוי דין של חסרון רצון.

מיהו, עי' ברמב"ם (הל' אישות ה:כה): נתן לה אגודה של הדס וכיוצא בה ואמר לה הרי את מקודשת לי בזו וקבלה אותה ואמרו לו והלא אין בה שוה פרוטה ואמר תתקדש בארבעה זוזים המוחבאים בתוך האגודה. אם אמרה הין הרי זו מקודשת. ואם שתקה אינה מקודשת במעות אלו שהשתיקה לאחר מתן מעות לידה אינה מועלת. ע"כ. הרי משמע מפשטות לש' הרמב"ם שאינה מקודשת מפני שיש חסרון בסדר הדברים, ששתיקה מועילה רק בשעת נתינת כסף הקידושין ולא אחר כך, וכיון ששתקה אח"כ, אינו כלום. הנה הרמב"ם לא פי' ששתיקה לאחר מתן מעות היא בעית חסרון רצון לקידושין, כמו שפי'

רש"י ותוס' ר"י הזקן, וכיון שלא הזכיר הרמב"ם יסוד זה וכתב רק ענייני סדר הדברים, משמע שסובר שחסרון בסדר הקידושין הוא סיבת אי-חלות קידושין כאן.

הנה הביאו הרמב"ן, הרשב"א והריטב"א שי"א שאם שידך קודם ששתקה בשעת מתן מעות, שפיר חלין הקידושין. מיהו, הרמב"ם לא ס"ל הכי, מדלא נקטי' כלל. וא"ש להנתבאר, דהא אי שתיקה לאחר מתן מעות לא מהניא משום דאמדין דלא איכפת לה ליקדושי, שאני בדשדיך, דבכה"ג ודאי דעתה ליקדושין. מיהו, אי שתיקה לאחר מתן מעות לא מהניא משום דמעשה הקידושין לא נעשה כסדר, אפי' בדשדיך לא מהניא, דאין שידוכים יכולים לתקן פסול בסדר הקידושין.

ועצם מחל' רש"י, תוס' ר"י הזקן והרמב"ם בדין שתיקה לאחר מתן מעות עדיין צ"ב.

מיהת אתי כולא שפיר טפי כפי הנתב' לעיל. הרי ס"ל להרמב"ם דבענין חלות שם כסף קידושין (כיון דלשיטת' בעינן חפצא דקידושין) - אלא מאחר שד' הזוזים (או הפקדון - הל' אישות שם הל' יא) כבר ניתנו לאשה שלא לשם קידושין ואינם עדיין ברשות האיש, אינו יכול עוד לקבוע עליהם חלות שם כסף קידושין, אא"כ תאמר היא הן. זהו דין שתיקה לאחר מתן מעות לשי' הרמב"ם, וה"ט דלא מהני בדשדיך, דהא אין שידוכים יכולים לקבוע חלות שם כסף קידושין. מאחר ששינה את הדברים ולא קבע האיש חלות שם כסף קידושין קודם שנתן לה את ד' הזוזים (או הפקדון), אינו יכול לקבוע חלות שם זו עוד, ששתיקה אינה מועילה לזה. מיהו כיון דס"ל לשאר ראשונים דלא בעינן חלות שם כסף קידושין, ובעינן רק נתינת כסף לשם קידושין, אין החסרון של שתיקה לאחר מתן מעות באי-יכולת האיש לקבוע על הכסף חלות שם כסף קידושין, אלא בע"כ החסרון הוא באומדן דעת האשה לקידושין.